

DOSSIER

Blik over de grens, landbouw in Duitsland

Wanneer het over de landbouw in de buurlanden gaat, heeft iedereen het over Nederland en Frankrijk. Maar hoe is het met de landbouw in Duitsland gesteld?

Duitsland staat in Europa niet hoog aangeschreven als landbouwproducent, maar wel als een financiële en economische grootmacht met een welvarende industrie. Het tekort aan voedsel wordt sinds het vrij

verkeer van goederen binnen de EU voornamelijk door België en Nederland geleverd. Voor deze landen is Duitsland de belangrijkste buitenlandse afnemer, betrouwbaar en dichtbij. Of dat ook zo zal zijn blijven? Met de hereniging van Duitsland hebben onze oosterburen inzake landbouw- en voedselproductie een flinke stap voorwaarts gezet.

HET IS NIET VEEL ANDERS BIJ DE BUREN

Akkerland met een bloeiende bloemenrand, een schoolvoorbeeld van duurzame landbouw tegen een achtergrond van een sterk vervuilende bruinkoolcentrale: dat moet Duitsland zijn! In tegenstelling tot de Britse landbouw die zich na de BSE- en MKZ-crisis in zijn schelp heeft teruggetrokken, kende Duitsland met de hereniging van het land een grote landbouwsprong voorwaarts. Die sprong vond voornamelijk in het voormalige Oost-Duitsland plaats. Wat met de landbouw in de oude deelstaten, het economisch hart van land? – Jacques Van Outryve

W e moeten niet ver gaan om dat te ontdekken. Het Rijnland met het Ruhrgebied en belangrijke Duitse steden zoals Keulen, Aken, Bonn, Düsseldorf en Essen is het economische en industriële hart van Duitsland met de Rijn als logistieke en toeristische slagader. Het leunt tegen de Belgische en Nederlandse grens aan en wordt geflankeerd door het Eifelgebergte met uitlopers in ons land, met name de Hoge Venen. Het gebied is buitenland maar toch dichtbij. Het Rijnland weegt ook politiek – zowel internatio-

naal als federaal – nog zwaar door niet-tegenstaande Bonn zijn functie van federale hoofdstad aan Berlijn is kwijtgespeeld. De overheid is niet helemaal uit Bonn weggetrokken. Zes ministeries zijn gebleven waaronder het *Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft* (BMEL), het Duitse federaal ministerie van Voeding en Landbouw. Bonn werd gecompenseerd voor de verhuizing met nieuwe instellingen en activiteiten. Op het voormalige parlamentsgebouw prijkt nu het embleem van de Verenigde

Naties (UN). Bonn huisvest achttien VN-secretariaten waaronder het machtige UNFCCC dat de onderhandelingen over de klimaatverandering in goede banen leidt, het IPBES dat verantwoordelijk is voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten en het VN-secretariaat dat de actiecampagne voert voor de *Sustainable Development Goals* (SDG), de VN-doelstellingen voor duurzame ontwikkeling. Elk landbouwbeleid in de wereld zal zich uiteindelijk in lijn moeten stellen met deze doelstellingen, ook het Europees

gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) na 2020! De tweede van de zeven-
 tien doelstellingen wil immers een
 definitief einde stellen aan de honger in
 de wereld, wil wereldwijd voedselzeker-
 heid en een gezondere voeding en wil
 duurzame landbouw promoten. Voeg
 daar de *Rheinische Friederich-Wilhelms-
 Universität* (31.000 studenten) met zijn
 vermaarde landbouwfaculteit aan toe en
 de *Deutsche Welle* die uitzendt in dertig
 verschillende talen: in Bonn zijn Duits-

.....
**In Duitsland gaat per dag 70
 ha landbouwgrond verloren
 aan wonen, werken of verkeer.**

Figuur 1 Duitsland telt zestien deelstaten waarvan elf oude deelstaten, het voormalige West-Duitsland, en vijf nieuwe deelstaten, het voormalige Oost-Duitsland.

land, de wereld én de landbouw nooit
 veraf. Voor de muziekliefhebbers en de
 snoepers onder ons vermelden we nog
 dat Bonn de stad is van Ludwig van
 Beethoven en van de gekleurde gomme-
 tjes, de beertjes in verschillende kleuren
 en smaken die we allemaal lusten of
 gelust hebben (Haribo).
 Het Rijnland heeft zich ooit onafhankelijk
 willen verklaren omdat het weet hoe
 sterk en hoe rijk aan natuurlijk en men-
 selijk kapitaal het gebied langs de Rijn
 is. De geallieerden aarzelden dan ook

1 Het hoge gebouw aan de Rijn waar vroeger het federale parlement gehuisvest was, is sinds 2006 een campus van de Verenigde Naties geworden. Men heeft er onder meer aandacht voor klimaat, biodiversiteit en duurzame ontwikkeling. **2** In Duitsland zijn bossen en sprookjeskastelen nooit veraf. Burcht Eltz staat aan een zijrivier van de Moesel, niet in de hoogte, maar in de diepte op een belangrijke middeleeuwse tolweg.

niet om het Rijnland na de Tweede Wereldoorlog te verdelen onder de Britten en de Fransen opdat die gedachte zou smoren. Het noordelijke gedeelte werd aan de Britse sector toegewezen en werd de deelstaat Nordrhein-Westfalen. Het zuidelijke gedeelte dat aan de Franse sector toekwam, werd Rheinland-Pfalz. Er is bij de hereniging van Duitsland ooit sprake geweest om beide deelstaten opnieuw te herenigen tot Rheinland, maar uiteindelijk werden de oude deelstaten in het nieuwe Duitsland behouden. Toch zien heel wat organisaties het Rijnland nog steeds als één geheel, zoals de regionale landbouworganisatie *Rheinischer Landwirtschafts-Verband* (RLV). Bernhardt Conzen is voorzitter van het

RLV. Hij kent de Belgische landbouw als geen andere Duitser. Hij spreekt overigens Nederlands, want zijn boerderij ligt op een boogscheut van de Nederlandse grens. Conzen is suikerbieteler en ook voorzitter van de Rijnlandse bietentelers. In die hoedanigheid zit hij CIBE voor, de Europese koepel van bietentelers. Hij is druk in de weer. De suikerbietsector staat in heel Europa voor een nieuw tijdperk nu de Europese suikerquotaregeling werd opgeheven. Hij kent de problemen waarmee Belgische planters te kampen hebben en hoopt dat er snel een oplossing wordt gevonden voor de onenigheid met de Tiense Suikerfabriek (Südsucker). Het is goed om dat van een Duitser te horen!

Deelstaten bepalen de koers

Duitsland telt zestien deelstaten waarvan elf oude deelstaten, het voormalige West-Duitsland, en vijf nieuwe deelstaten, het voormalige Oost-Duitsland. De deelstaten, Länder of Bundesländer genaamd, hebben verregaande bevoegdheden, ook inzake landbouw en milieu, volksgezondheid en zelfs voedselveiligheid. Duitsland is een (h)echte 'bondsstaat' en geen 'statenbond'. Een statenbond is een loutere samenwerking van soevereine staten op basis van een onderlinge overeenkomst of verdrag zoals de Verenigde Naties. De opdeling van bevoegdheden zorgt zoals in ons land vaak voor problemen, maar soms is het gemakkelijker om met zestien tot een compromis te komen dan met twee. Het feit dat deelstaten eigen bevoegdheden hebben inzake voedselveiligheid met een eigen laboratorium is Europa reeds meermaals zuur opgebroken. Denk aan de BSE-crisis en de uitbraak van de EHEC-bacterie. Deze laatste heeft in Duitsland enkele levens geëist en de groentesector in heel Europa veel geld gekost.

De uitvoering van het GLB en de vergroening, maar ook die van de milieu- en natuurrichtlijnen, verschillen in Duitsland duidelijk van deelstaat tot deelstaat zoals dat bij ons het geval is tussen Vlaanderen en Wallonië. In meerdere deelstaatregeringen is de landbouwportefeuille bovendien in handen van de groene partij, zoals in Rheinland-Westfalen. Johannes Rammel (*Die Grünen*), minister van Landbouw maar tegelijk ook van Klimaatbescherming, Milieu, Natuurbehoud en Consumentenzaken ijvert in zijn deelstaat voor een duurzame maar ggo-vrije landbouw gesteund op beproefde landbouwwaarden die bijdragen tot de ontwikkeling van het hele platteland van de deelstaat. Een politiek discours van regio's over een ggo-vrije landbouw klinkt ons niet vreemd in de oren. Nordrhein-Westfalen is de dichtst bevolkte Duitse deelstaat. Een vijfde van de 81 miljoen Duitsers wonen in deze deelstaat. Dat zijn 517 burgers of consumenten/km². Dat zijn er veertig meer dan in Vlaanderen! Zij moeten worden gevoed maar stellen maatschappelijk eisen. Zij eisen ook hun plaats op voor wonen, werken en recreatie. De druk op de landbouw is groot. In Duitsland gaat elke dag 70 ha landbouwgrond verloren aan wonen, werken of het verkeer. In Vlaanderen is dat 6 ha per dag.

Anders dan verwacht

De hereniging van Duitsland op 3 oktober 1990 is voor de landbouwsector anders verlopen dan verwacht. De grote staatsbedrijven en landbouwcoöperaties in het voormalige Oost-Duitsland zouden zich ontbinden en privatiseren tot familiale bedrijven. De landbouwgrond zou immers worden teruggegeven aan de oorspronkelijke eigenaars of hun nazaten. Die nazaten, als die al werden gevonden, waren wel geïnteresseerd in dat lapje grond van hun ouders maar niet om erop te boeren. De meesten waren de boerenstiel verleerd en naar de stad getrokken, weg van de grond. De lapje grond werd dan maar terug in pacht gegeven aan de oorspronkelijke gebruikers. De grote bedrijven bleven dus grote bedrijven, weliswaar niet meer onder staats- of coöperatief toezicht maar onder de een of andere vorm van (landbouw)vennootschap met tientallen, sommigen zelfs met honderden grondeigenaars/aandeelhouders. Jaarlijks moet hen pacht of rente op aandelen worden uitbetaald. Afhankelijk van de vennootschapsstructuur moeten deze grondeigenaars/aandeelhouders bij nieuwe investeringen op de boerderij zelfs worden geraadpleegd en hun toestemming geven. Duitsland kent sinds de hereniging van het land een enorme spreidstand wat structuur van landbouwbedrijven betreft tussen oost en west, tussen nieuwe en oude deelstaten, maar ook in de nieuwe deelstaten zelf. We bezochten ooit twee landbouwbedrijven die naast elkaar

De familie Brünker heeft met de uitbouw van een paardenpension ingespeeld op de verstedelijking. Zij staan in voor het logement en de verzorging van paarden, inclusief een dagelijkse rit. Het is de tweede, maar betere tak op het bedrijf geworden.

lagen. De ene trok 2000 euro toeslag-rechten van Europa en de andere meer dan 1,8 miljoen euro.

Was is misgelopen? Bij de hereniging van Duitsland werd voorspeld dat de kleine bedrijven geleidelijk zouden wegvallen mits enig geduld. De grote staatsbedrijven en -coöperaties zouden door de teruggave van de gronden automatisch in gangbare familiale structuren uiteenvallen. Niet dus! De kleinste kleine bedrijven van 1 tot 1,5 ha, zelfs minder, zijn zeer geëerd door 'nieuwe boeren' voor deeltijdse landbouw. Producten zijn bestemd voor nichemarkten zoals restaurants of markten, een fenomeen dat we nu ook bij ons kennen. De grote bedrijven zijn groot gebleven en grote private vennootschappen geworden met honderden of duizenden hectaren grond. Zij stellen tientallen mensen tewerk die ook vaak aandeelhouder geworden zijn. De bedrijven zijn een bron van tewerkstelling in gebieden waar sinds de hereniging van het land maar weinig tewerkstelling is overgebleven.

Deze spreidstand komt in statistieken die gebruik maken van nationale gemiddelden niet tot uiting. We nemen ze even door. Duitsland telt 287.000 bedrijven van meer dan 5 ha waarvan 262.000 in de oude deelstaten en amper 24.400 in de nieuwe lidstaten. Hun gemiddelde grootte bedraagt 58 ha. Dat zegt niets over de onderlinge verschillen per regio, deelstaat of zelf gemeente of dorp. De gemiddelde grootte in de nieuwe deelstaten zoals Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen-Anhalt bedraagt respectievelijk 234 ha, 274 ha en 272 ha/bedrijf. In de oude deelstaat Beieren, ook 'vrijstaat' genaamd, telt een bedrijf daarentegen gemiddeld 33 ha. Uit recente landbouwgegevens van Eurostat, het statistisch bureau van de Europese Commissie, over economische omvang (*standard output* of omzetwaarde) van landbouwbedrijven in de Europese regio's staat Sachsen-Anhalt met 541.800 euro/bedrijf voorop. In de top vijf bevinden zich nog twee nieuwe Duitse deelstaten. Je moet dit bedrag en de Europese steun uiteraard plaatsen tegenover de tewerkstelling die deze bedrijven bieden.

Zelfvoorzieningsgraad sterk gestegen

Door de hereniging is Duitsland niet alleen de grootste EU-lidstaat geworden met 81 miljoen inwoners, maar ook een belangrijke(re) landbouwproducent.

Duitsland is Europa's grootste producent van koolzaad (26%), varkensvlees (23%), melk (21%) en aardappelen (19%). Duitsland is Europa's tweede grootste producent van suiker (24%), granen (16%), rund- en kalbsvlees (22%). Duitsland is Europa's derde grootste producent van eieren (13%) en pluimveevlees (17%). Uiteraard telt Duitsland veel consumenten. Hun aantal neemt toe, in tegenstelling tot andere EU-lidstaten. De is mede een gevolg van de vluchtelingenstroom. De stijging van het aanbod is groter dan de vraag zodat de Duitse zelfvoorzieningsgraad van meerdere voedingsproducten sterk gestegen is en voor sommige zelfs de 100% heeft overschreden. Duitsland, nochtans een klassiek invoerland van voedingsproducten, voert nu ook producten uit. Meestal gaan die producten naar de buurlanden oostwaarts. Zij komen in veel mindere mate op onze markt terecht. Het meest opvallende is de zelfvoorzieningsgraad voor varkensvlees die in 2004 in Duitsland nog 94% bedroeg en in 2014 steeg naar 117%. Naast varkensvlees bedraagt de zelfvoorzieningsgraad meer dan 100% voor consumptiemelk (115%), kaas (121%), rund- en kalbsvlees (111%), gevogelte (113%), suiker (160%), tarwe (139%) en aardappelen (115%). Voor rogge zakte de zelfvoorzieningsgraad sinds 2004 van 137% tot 94%. Waar hebben Duitsers een groot tekort aan? Aan groenten (36%) en fruit (12%). Dat zijn en blijven dan ook producten waar wij goed in zijn. De Duitse vraag naar groenten en fruit zal zeker blijven. Wat met andere producten? Zij moeten zich op de Duitse markt onderscheiden van het Duitse product ofwel specifieke markten bedienen. En niet wij alleen dingen naar de gunsten van de Duitse consument! Het is druk op de Duitse voedingsmarkt.

Milieu en landbouw

Terug nu naar het Rijnland en Nordrhein-Westfalen dat aan België grenst. De deelstaat telt 11.163 landbouwbedrijven met voornamelijk akkerbouwbedrijven in het zogenaamde 'Keulen-Aken-bassin'. Bernhard Conzen (RLV) noemt het bassin een heuse *corn belt* gelet op de kwaliteit van de grond en het klimaat. Het gebied is beschermd door het Eifelgebergte. Het ligt in de regenschaduw van het gebergte waardoor de neerslag beperkt is. Johannes en Matthias Brünker baten een akkerbouwbedrijf en paardenpension uit

1 Drinkwaterwingebied in de omgeving van Bonn. Landbouwers worden aangespoord vrijwillig lid te worden van coöperaties ter bescherming van het drinkwatergebied. 2 Tweemaal per jaar worden bodemstalen genomen op 3 drie verschillende dieptes.

in Swisttal (Rhein-Sieg-Kreis). Het bedrijf telt 130 hectare zandleemgrond. De gemiddelde jaarlijkse neerslag bedraagt slechts 400 mm. Vandaar dat er gebaarde tarwe wordt uitgezaaid omdat die meer droogteresistent is. Toch wordt eraan gedacht om percelen van irrigatie te voorzien. Het bedrijf ligt in een drinkwaterwingebied en moet omzichtig omgaan met de bemesting. Het is aangesloten bij de *Arbeitskreis Landwirtschaft, Wasser und Boden* (ALWB) in het district Rhein-Sieg.

Er zijn meer dan 9000 landbouwbedrijven aangesloten bij een van de 125 zogenaamde drinkwaterbeschermingscoöperaties waarbij 160 waterbedrijven en de plaatselijke overheden betrokken zijn. De drinkwatermaatschappij WTV staat in voor het drinkwater van 800.000 inwoners in de regio Bonn/Rhein-Sieg/Ahr. WTV hoopt met het opzetten van deze vrijwillige samenwerking met de plaatselijke landbouwers zicht te hebben op de bemesting van 40.000 ha. De coöperatie

begeleidt de aangesloten landbouwers met de ontleding van bodemstalen, mest en bemestingsadvies. Uit de resultaten op het bedrijf van Johannes Brünker valt op te maken dat er nog werk aan de winkel is. Er staan nog meerdere percelen in het rood ingekleurd. Belangrijk in het hele project is dat watermaatschappij, lokale overheden en landbouwers samenwerken om tot resultaten te komen. Landbouwers voelen dat ze er niet alleen voorstaan. Overheden stellen materiaal en personeel ter beschikking. Watermaatschappijen betalen de kosten. Als neventak heeft de familie Brünker een paardenpension opgezet. Er is heel wat vraag van de stedelijke bevolking uit de omgeving om paarden te stallen. Naast de stallen werden ook pistes aangelegd. De paardenmest is echter niet voor het land bestemd. De mest wordt geleverd aan een Nederlandse producent van champignoncompost. De kostprijs bedraagt 370 euro per maand voor 60 tot 70 ton. ■

KASTEELHEER ALS TWEEDE BEDRIJFSTAK

Heel wat landbouwbedrijven zijn op zoek naar een tweede bedrijfstak. Zeker wanneer uitbreiding niet voor de hand ligt als gevolg van verstedelijking. Voor de ene is dat agrotourisme, voor de andere zelfverwerking en rechtstreekse verkoop, productie van energie, een paardenpension, groene of blauwe zorg. Wat dacht je van kasteelheer? – Jacques Van Outryve

Met een tweede bedrijfstak spelen landbouwbedrijven meestal in op maatschappelijke trends, de oprukkende verstedelijking, kortom de nabijheid van burger en consument. Echter, meestal helpt het toeval een handje bij de keuze of is er weinig keuze mogelijk. In 1976 redde de landbouwersfamilie Neisse het kasteel Konradsheim, gelegen in Erftstadt, uit handen van de Rijnprovincie. Die had het kasteel sinds 1938 in eigendom maar wist er geen weg mee en liet het verkommeren. Degenhardt Neisse kon dat niet aanzien. Hij had zijn hele jeugd in en rondom het kasteel doorgebracht. Hij had gezwommen in de vijver en er met zijn vrienden kwajongensstreken uitgehaald. Zijn vader baatte immers de boerderij van het kasteel uit, een boerderij die hij later zou overnemen. Bovendien wou hij de koper voor zijn die er een 'cabardouche' van wilde maken. Degenhardt en zijn vrouw Elisabeth hadden liever geen rode lichtjes, nachtverkeer en -lawaai in hun voortuin. Dan zat er niets anders op dan het kasteel zelf te kopen.

De eerste vermeldingen van Burg Konradsheim dateren van 1337. Het kasteel is een mengeling van gotische en renaissance bouwstijl en wellicht gebouwd in de overgangperiode. Het heeft zoals de andere kastelen uit de buurt een lange geschiedenis van gedeeltelijke afbraak en heropbouw. Volgens de aartsbisschop van Keulen was de toren van het kasteel te hoog gebouwd. Zijn kasteel stond iets verderop en door die hoge toren was zijn uitzicht belemmerd. Hoe dan ook, dat kasteel van die aartshertog staat er vandaag niet meer. Wellicht werd er geen boer gevonden om het over te nemen en uit te baten.

Degenhardt had er geen idee van dat hij ooit kasteelheer zou worden. Hij vond de titel van herenboer al een hele eer. Het kasteel kostte hem een bedrag van zes

cijfers in Duitse mark. Meer wil hij daarover niet kwijt. Het noemt het een zeer hoog bedrag, zeker gelet op de herstelingswerken die nodig waren.

Het is goed gekomen met het kasteel en zijn kasteelheer. Het is een locatie voor evenementen geworden. 80% van de evenementen zijn huwelijksfeesten. "Dat zijn vijftig huwelijken per jaar", verduidelijkt Degenhardt. De ambtenaar

Boeren gezocht om kasteel over te nemen

van de burgerlijke stand komt op verplaatsing en zegent het huwelijk in de ceremoniezaal in. Degenhardt staat in voor de organisatie. Hij heeft zich een zwarte oldtimer Mercedes aangeschaft om de bruid en de bruidegom op te halen en na het feest naar hun hotel te brengen, want het kasteel is geen hotel. Erftstadt ligt op korte afstand van Keulen. Daar heb je een ruime keuze aan hotels en bruidssuites. In de tuin van het kasteel ligt een cafetaria voor passanten. Die wordt door derden uitgebaat. Op de dag van ons bezoek is de zaal van het kasteel klaargemaakt voor een bruiloft. De bruidegom komt uit Oman. De bruidegom en de familie moeten aan de luchthaven worden opgehaald. Degenhardt heeft dan ook niet veel tijd, maar hij wil ons toch zijn verwarmingsinstallatie in de oude kippenstal van de kasteelboerderij tonen. Die is bijzonder want de verwarming van het kasteel gebeurt met kersenpitten. Het lijkt wel een sprookje!

Verwarming op kersenpitten

In de winter kan het in de regio rond Keulen tot -10 °C vriezen. Degenhardt haalt zelfs -20 °C aan, al zal dat wel

uitzonderlijk zijn. Hoe verwarm je zo'n kasteel? Het gebouw kan je moeilijk isoleren. Je zou zelfs de schietgaten moeten afdekken. Jaarlijks was 50.000 tot 60.000 liter stookolie nodig om de gasten in de weekends warm te ontvangen. Degenhardt herinnert zich nog de dure stookolieprijzen. Op dat moment noteerde de tarwe amper 90 euro/ton. Hij kwam op het idee om zijn eigen graan te ver-

De tweede bedrijfstak op het landbouwbedrijf van Degenhardt Neisse in Erftstadt is de uitbating van zijn kasteel Konradsheim als locatie voor evenementen.

branden en installeerde hiervoor drie verbrandingsovens van 130 kWh voor biomassa. Er werden in hoofdzaak onzuivere partijen verbrand met kaf en stukjes stro. Het duurde enige tijd vooraleer de juiste certificaten verkregen werden. In 2007 werd uiteindelijk met de verbranding gestart. Voor elke soort biomassa die wordt verbrand, moet de installatie opnieuw worden gekeurd. Er werd dat jaar 20 ton graan verbrand. Graan verbranden vond Degenhardt als boer ook niet ideaal, bovendien stegen de graanprijzen en daalde de olieprijs. Hij ging op zoek naar een andere brandstof voor zijn verbrandingsoven en kwam bij kersenpitten uit. De pitten zijn afkomstig van twee fabrieken in de buurt die kersen met siroop inleggen. Hij haalt per jaar 300 tot 350 ton kersenpitten af met de tractor. Zij kosten hem 25 euro/ton. Verse kersenpitten bevatten bij aankomst 43% water en moeten dus eerst worden gedroogd tot het vochtgehalte nog 10% bedraagt. Dat gebeurt met warmte van de verbrandingsovens, dus ook afkomstig van kersenpitten. Gedroogd kunnen de pitten ook beter worden bewaard. "2,4 tot 2,5 kg droge kersenpitten heeft de verbrandingswarmte van 1 liter stookolie", weet hij ons te vertellen. "Nu de olie goedkoop is, is het voordeel van kersenpitten minder groot, maar die olieprijsen zullen zeker opnieuw stijgen", spreekt hij zich moed in.

Op nieuwe grond

Na de urenlange rondleiding door het kasteel zouden we het bijna vergeten dat Degenhardt eigenlijk akkerbouwer is. Maar waar het hart van vol is, loopt de mond van over. Kasteelheer is zijn voor naamste *cash crop*. Wat verderop heeft hij een nieuwe boerderij gebouwd, want hier zijn de stallen te klein en te laag voor het moderne landbouwmateriaal. Op 6 km van het kasteel heeft hij 210 ha nieuwe grond in productie genomen. Nieuwe grond is grond die werd hersteld na de ontginning van bruinkool. Die bruinkool stak 100 meter diep. Dergelijke grond heeft nog weinig structuur en is zeer gevoelig voor bandendruk en dus voor dichtslibben. De suikerbieten moeten dan ook vroeg worden geoogst. De 210 ha zijn beplant met suikerbieten (45 ha) en tarwe (110 ha). Op de overige gronden worden door derden aardbeien geteeld. We vragen nog naar de suikerbieten en de suikerbietenprijzen nu het suikerquotum is

1 De verse kersenpitten worden gedroogd zodat ze bewaard kunnen worden. 2 De brander wordt elk uur automatisch van een nieuwe lading kersenpitten voorzien. 3 Er komen meerdere grondstoffen in aanmerking om verbrand te worden. Zij hebben een verschillende energiewaarde en een andere samenstelling van de as. Rechts op foto de as van kersenpitten. De as wordt verspreid op het land.

opgeheven. Degenhardt levert suikerbieten aan Pfeifer & Langen, naast Südsücker en Nordsücker de derde grote suikeronderneming in Duitsland. De planters mogen meer bieten planten dan in de quotaperiode en hebben leveringscontracten voor drie jaar ondertekend tegen een vaste bietenprijs van 35 euro/ton suikerbieten met 17% suiker. Voor drie jaar? "Ja, voor drie jaar!", bevestigt Degenhardt ons. Duitsland is de tweede

grootste suikerproducent van de Europese Unie, na Frankrijk. Het land telt drie grote suikerondernemingen en twintig suikerfabrieken. Er zijn 29.500 suikerbietplanters. Zij telen 254.480 ha suikerbieten. Dat zullen er voortaan meer zijn nu de quota zijn opgeheven. ■

© JACQUES VAN OUTRYVE

SHOPS GESLOTEN TOT HET NIEUWE AARDBEISEIZOEN VAN START GAAT

Fruchthof Hensen houdt als grootste aardbeiteler van Duitsland graag de vinger aan de pols. Via straatverkoop en pop-upwinkeltjes (*Erdbeerkörbchen*) in de grote steden heeft Ralf Hensen rechtstreeks contact met zijn consumenten. Reacties worden genoteerd, vragen beantwoord, het sappige verhaal achter de aardbei wordt verteld. Nieuwe klanten worden verleid. – Jacques Van Outryve

Duitsland staat niet hoog aangeschreven als producent van verse groenten en fruit. Met 81 miljoen consumenten is Duitsland daarentegen wel een grote afzetmarkt. Het buitenland staat dan ook in de rij om groenten en fruit aan de Duitse retailers te leveren. Fruit Logistica, inmiddels 's werelds grootste beurs voor verse groenten en fruit, is ooit gestart als onderdeel van de *Grüne Woche*. Dat groots evenement met voedsel uit het westen was in de Koude Oorlog specifiek gericht op de inwoners van Berlijn. Inmiddels is Fruit Logistica uitgegroeid tot een draaischijf van de wereldhandel in groenten en fruit. Het vindt ook dit jaar in Berlijn plaats, van 8 tot 10 februari (www.fruitlogistica.de/en). Eerder in dit dossier is al gewezen op de lage Duitse zelfvoorzieningsgraad voor

groenten (36%) en fruit (12%). Hij bedroeg in 2004 respectievelijk 33% en 10%. De zelfvoorzieningsgraad stijgt. Noteer dat tegelijk ook de bevolking is toegenomen en ook Duitsers gezonder zijn gaan eten. Dus meer groenten en fruit. Duitsland was jarenlang het land van de aardappelen en de kolen. We herinneren ons nog het beeld van het Oost-Duitse platteland met de vele hectares waar niets anders geteeld werd. Welke kolen? Alle koolsoorten werden geteeld. Maar verse groenten en fruit waren schaars. In 2015 werd in Duitsland 111.000 ha groenten in de openlucht geteeld en 1300 ha onder glas. De belangrijkste teelt in de openlucht zijn asperges (25.300 ha of 22% van het areaal) gevolgd door wortels en uien, beide om en bij de 10.000 ha. Onder glas zijn het op de

eerste plaats tomaten, gevolgd door komkommers en sla. Kijken we naar het fruit dan zwaaien appels de plak (72%) met een gemiddelde opbrengst van 903.000 ton, op grote afstand gevolgd door de peren (41.000 ton) om bij pitfruit te blijven. Duitsland staat wel bekend om zijn kersen (49.000 ton) en pruimen (51.000 ton). Er wordt 156.000 ton aardbeien geteeld.

Over kleur, smaak en loonkosten

Dat brengt ons op het Fruchthof Hensen in Swisttal (Rhein-Sieg-Kreis). Met 160 ha aardbeienteelt in de openlucht en 7 ha teelt onder glas is dit het grootste aardbeienbedrijf in Duitsland met 65 vaste arbeidskrachten en 400 seizoenarbeiders. De afzet gebeurt voornamelijk via de grote retailers Edeka, Aldi en Lidl.

De afstanden zijn klein want het bedrijf bevindt zich immers nabij een groot afzetgebied, namelijk de driehoek Bonn-Keulen-Aken.

Het verhaal van Ralf en Irmgard Hensen start bij het ouderlijk bedrijf dat vijftig jaar geleden geen aardbeien maar appels, kersen en sla teelde. Als gevolg van de zware winter van 1987 waren heel wat appelbomen en kerselaars beschadigd en moesten ze worden gerooid. Vanaf dat jaar deden aardbeien geleidelijk hun intrede op het bedrijf. Tot 1992 werd nog 30 ha appelbomen aangehouden. In 1994 werd de eerste serre gebouwd. Na een brand in 2002 moest alles weer worden opgebouwd. In 2006 is ook begonnen met het telen van aardbeien in de openlucht op stellingen. Momenteel heeft hij 30.000 m² stellingen, maar Ralf wil uitbreiden naar 7 ha. Hij wil immers meer van de vollegrondsteelt af. De 160 ha wordt grotendeels gehuurd bij boeren in de omgeving. Die moeten echter hun teeltplan aanpassen, want er mogen geen aardappelen worden geteeld voor de aardbeien. Bovendien weet hij niet welke gewasbeschermingsmiddelen werden toegepast op de voorgaande teelten. De Duitse retailers zijn streng

wat residu's van gewasbeschermingsmiddelen betreft. "Te streng", voegt hij er nog aan toe. "Het wordt steeds moeilijker om aardbeien te telen, want zij beperken ook de keuze van producten die mogen worden gebruikt." Ralf betaalt 1500 euro voor de huur van het land. Na vier jaar kan eenzelfde perceel opnieuw in gebruik worden genomen.

Er worden aardbeien gecommercialiseerd van april tot december. Ralf heeft problemen met de vele collega's die slechts enkele maanden of zelfs maar enkele weken per jaar aardbeien op de markt brengen. Zij verpesten de markt. Hij is een goede gesprekspartner voor de retailers omdat hij acht maanden kan leveren. De prijzen worden per week telefonisch afgesproken. Hij bekend dat hij zich baseert op de prijzen van Veiling Hoogstraten. De aardbeien van Hoogstraten zijn immers nooit ver weg, zo dicht bij de Belgische grens.

.....
De retailers betalen niet voor smaak.

"Er zijn in Duitsland 30% aardbeien te veel op de markt", moppert Ralf wanneer we hem vragen hoe het komt dat – niet-tegenstaande de natte weersomstandigheden en weinig zon – de prijzen zo laag zijn. Minder productie heeft doorgaans hogere prijzen voor gevolg. Dat toont volgens hem aan dat er te veel productie is. Die gelegenheidstellers gaan eruit! Die hebben het met deze lage prijzen en hogere loonkosten te moeilijk. Wat hij gelegenheidstellers noemt zijn meestal akkerbouwers die enkele percelen aardbeien door derden laten uitbaten. Voornaamste oorzaak: de loonkosten. Duitsland heeft sinds kort ook minimumlonen ingevoerd. Tot nog toe was de landbouw- en voedingssector vrijgesteld van deze verplichting, wat oneerlijke concurrentie betekende binnen Europa. De Duitse regering voerde de verplichting in, mede onder druk van Europa en de buurlanden. En die verplichting is voelbaar in de sector, ook al worden de lonen slechts geleidelijk opgetrokken. Fruchthof Hensen heeft honderden seizoenarbeiders in dienst. Zij komen voornamelijk uit Roemenië. Zij krijgen huisvesting en nu ook een minimumloon.

Het pallet van variëteiten stelt Ralf zelf samen. Het zijn Elsanta (april-december), Asia (eind mei-eind juni), Sonata (mei-eind november), Salsa (mei-eind november), Isana (juni-juli), Rumba (mei-juni), Florence (midden juni-eind juli), Figaro (eind mei-eind juli), Evie 2 (juli-eind oktober), Portolas (midden juli-oktober) en S. Andreas (juli-oktober).

Over smaak en kleuren kan worden geredetwist. Smaak heeft hoofdzakelijk te maken met de variëteit en de weersomstandigheden, met name warme dagen (24 °C) en koude nachten (minder dan 10 °C). Ralf Hensen is ongelukkig dat de retailers niet geïnteresseerd zijn in smaak of er althans niet voor willen betalen. Zij zijn geïnteresseerd in de grootte, de structuur (vastheid) en de felle kleur. Om die reden zet Hensen in de grootsteden pop-upshops op voor straatverkoop. Het zijn *Erdbeerkörbchen* (aardbeimanden). Via dit kanaal worden de partijen verkocht die voor de retailers minder geschikt zijn omdat ze niet vast van structuur zijn, maar doorgaans wel smaakvoller. Het is reclame van lokale producten voor de lokale bevolking. Nieuwe consumenten worden verleid en Ralf kan zijn verhaal ook rechtstreeks aan de consumenten kwijt. ■

1 Ralf Hensen bij de stellingen. Hij wil de stellingenteelt uitbreiden om minder afhankelijk te zijn van de beschikbaarheid van de vollegrond. **2** Huisvesting voor seizoenarbeiders. De invoering van minimumlonen in Duitsland vraagt een aanpassing van de sector. **3** Partijen worden 's avonds geleverd en liggen 's morgens in de rekken. Niet alle retailers doen het zo snel. Sommigen doen er een dag langer over.